

Cuprins

Cuvânt înainte 5

Partea I

Narcotice și halucinogene în spațiul carpato-dunărean.
Utilizarea cu caracter religios și magico-ritual
a plantelor psihotrope

1. Mătrăgună, măselarița și muscarița	15
2. Intoxicări involuntare.....	30
3. Fumigații de cannabis și de alte plante halucinogene. De la Herodot la Strabon.....	37
4. Vița-de-vie și iedera. Zalmoxis <i>vs</i> Dionysos.....	53
5. Plante magice și halucinogene	65
6. „Prăjitura morților”: Narcotice pentru lumea de dincolo	82
7. Opium, hașiș, tutun. Ciubuce, narghilele, tabachere.....	89
<i>Note la partea I.</i>	132

Partea a II-a
Narcotice și halucinogene în cultura română modernă

1. Călători în Orient (secolele XVII-XIX)	155
Nicolae Milescu Spătarul: „Iarba care alungă măhnirea”	155
Dimitrie Cantemir: „Suc de mac și alte stupefiante”	160
Johann Martin Honigberger: Opioterapie & homeopatie	168
2. Romantici. De la Scavinski la Eminescu	173
„Daniil cel trist și mic”. Sinuciderea cu opium	173
Narcofilia în Europa secolului al XIX-lea	178
Anestezii și remedii: Carol Davila, Titu Maiorescu, Carmen Sylva	181
Alexandru Odobescu: Supradoză de morfină	185
Soarele negru al melancoliei lui Eminescu	190
3. Decadenți & Simbolisti. De la Macedonski la Minulescu	199
Alexandru Macedonski: „Vis de opium”	199
Tutunul – „un stupefiant poetic”	204
Beția olfactivă sau „narcoza albă”	217
Mircea Demetriade: „Hașiș, otravă cruntă, dar dulce multor”	226
Ion Pillat: Opium în „Grădina între ziduri”	227
Ion Minulescu: „Nici opium, nici tutun de pipă”	230
4. Mateiu Caragiale	233
Opium, cannabis și hașiș la Curtea-Veche	233
Caragiale, tatăl și fiul: „Abuz de alcool și tutun”	243
O paranteză: Ceaiul la români	246
Altă paranteză: Boale și leacuri de'amor	254
5. Prozatori. Perioada interbelică	277
Stupefiantele în viața personajelor	277
Camil Petrescu: Morfină fără morfinomani	283
Max Blecher: „Ca și cum aş fi luat opium”	288
Sorana Gurian: „Narcoza”	291
Ioana Postelnicu: Îmbătarea cu eter	292
Henriette Yvonne Stahl: „Drogurile aduc o degradare totală a ființei”	294
Cezar Petrescu: „Un ceas de nălucire mincinoasă”	301
Hortensia Papadat-Bengescu: „Havană opiată”	304

6.	De la Ion Barbu la Emil Botta	306
	Ion Barbu: „Eterul cotidian și cocaina săptămânală”	306
	„Un joc secund, mai pur”: Poezia, între matematică și narcoză	313
	„Excitantul cafelei” sub comunism	315
	Regele ciupercilor halucinogene și șamana Enigel	318
	Tudor Vianu & Ion Barbu	328
	Ion Vinea & Ion Barbu	332
	Emil Botta și „lecția de opium”	335
7.	Avangardiști & Moderniști	343
	Tristan Tzara: „Apa Diavolului plouă pe rațiunea mea”	343
	Futuriști și suprarealiști despre stupefiante	352
	De la Saşa Pană la Gherasim Luca: „Cetitor, deparazitează-ți creierul!”	359
	Victor Brauner: „Mătrăgună, strigăt al pădurii, bucurie a nopții”	365
	Benjamiń Fondane: „Ciubucul în care fumăm hașișul lui Baudelaire”	368
	Geo Bogza: „Trupul ciuruit de injecții”	371
	Gellu Naum: „Îmi controlez singur stările psihedelice”	373
	Paul Celan: „Mac și memorie”	380
8.	Savanți. Experimente narco-psihiatricce	387
	Curiozitate psihiatrică și probleme de limbaj.	387
	Beția de oxigen	393
	Beție mescalinică și „vis de măselariță”	402
	Sinestezia și audiția colorată	411
	Neurologul Gheorghe Marinescu	417
	Pictorul Corneliu Michăilescu	420
	Criticul Petru Comarnescu	424
	Narcotice și medicina socială	427
9.	Cioran & Ionesco. „Uitarea de sine”	430
	Emil Cioran: „Calmante să-mi domolesc indignarea”	430
	Eugène Ionesco: „Injecții să dea la cap spaimei”	439
	„Ravagiile alcoolismului”	449

10. Istorici ai religiilor. De la Eliade la Culianu	457
Eliade în România anilor '20: „Artiștii și hașișul”	457
Eliade în India: Opium și canabis	460
Eliade în România anilor '30: „Nu ai vreun opium la îndemână?”	469
Eliade în Portugalia: Metamfetamine	477
Eliade în SUA: Epoca psihedelică	494
Culianu: „Şamanism dincolo de şamanism”	505
Culianu: Manipularea viselor prin stupefiante	511
11. Scriitori contemporani. De la Cărtărescu la Codrescu	518
Cărtărescu în zodia narcoticului	518
LSD și „Aer cu diamante”	525
Cafea pentru minte, inimă și literatură	529
Narcoimunitate & narcoscepticism	535
Bucurenci, Vakulovski & Co. „Existențialism narcotic”	539
Români în America: Şamani și „pedagogi psihedelici”	554
„Porțile perceptiei”	566
<i>Note la partea a II-a</i>	569

Addenda

Botanica poporană română (<i>Simeon Florea Marian</i>)	619
Mandragora și arborele cosmic (<i>Mircea Eliade</i>)	636
Experimentul Lombrosa (fragment din romanul <i>Tozgrec</i>) <i>(Ioan Petru Culianu)</i>	654
Epoca nesului (<i>Mircea Cărtărescu</i>)	664
<i>Lista ilustrațiilor</i>	671
<i>Index de plante și substanțe psibotrope</i>	677
<i>Index de nume</i>	683

© 2010, 2011, 2014 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezentă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: *Boieri români*, Școala germană, cca 1800 (montaj grafic de Florin Pădurean)

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

OIȘTEANU, ANDREI
Narcotice în cultura română: istorie, religie și literatură / Andrei Oișteanu. –
Ed. a 3-a, rev. – Iași: Polirom, 2014
Bibliogr.
Index

ISBN print: 978-973-46-4435-3
ISBN eBook: 978-973-46-2213-9
ISBN PDF: 978-973-46-3022-6

008(498)

Printed in ROMANIA

Andrei
OIŞTEANU

Narcotice
în cultura română

Istorie, religie și literatură

Ediția a III-a revăzută, adăugită și ilustrată

POLIROM
2014

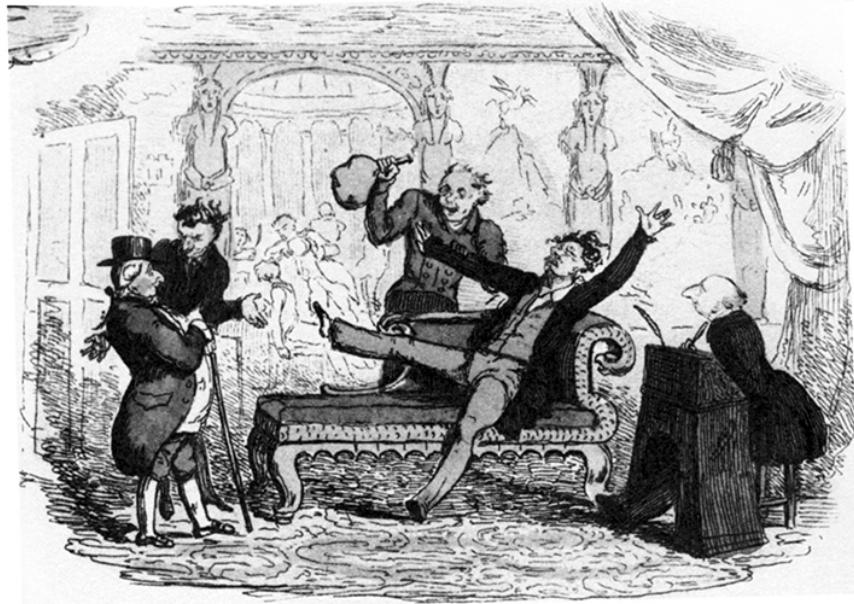
Experimentele făcute de doctorii români în perioada interbelică par să le fi avut ca prototip pe cele făcute de Sigmund Freud. Dr. Nicolae Leon chiar îi indică pe Freud și pe Louis Lewin ca modele în această privință. În 1886, farmacistul german Louis Lewin (1850-1929), de la Universitatea din Berlin, a studiat în America Centrală și de Nord efectele mescalinei. El a numit alcaloidul extras din mugurii cactusului peyotl *anhalonină* și a publicat studii pe această temă. Una dintre denumirile științifice ale cactusului peyotl a fost dată în onoarea sa: *Anhalonium Lewinii* (562, p. 81). Freud stârnise senzație la Viena, în 1884, publicând un studiu în care descria experimentele sale cu cocainea efectuate asupra lui însuși (579). Era de fapt – în chiar termenii lui Freud – „o odă în cinstea acestei substanțe magice”. O substanță alintată de Freud cu numele de „Cocă” (cum o va denumi pe vreo 40 de ani și Ion Barbu). Tot la sfârșitul secolului al XIX-lea (începând din 1877), dr. Charles Richet (laureat al Premiului Nobel pentru medicină în 1913) și-a descris la rândul său experimentele în urma autoadministrării unor doze din ce în ce mai mari de cannabis, hașiș, dar și de mescalină (un „toxic divin”, cum îl numea savantul). În 1947, dr. Werner A. Stoll (de la Universitatea din Zürich) a experimentat efectul LSD asupra lui însuși, dar și asupra bolnavilor mintal. Mai mulți doctori psihiatri i-au urmat ulterior exemplul.

*
* * *

Există și un fel de „preistorie” a acestui tip de experimente. Mă voi opri la trei dintre multe altele, efectuate în epoci diferite, în condiții diferite și în țări diferite (Anglia, Franța, Germania). Ele au totuși în comun un lucru esențial: colaborarea dintre doctori și scriitori în încercarea de a explora efectele unor substanțe narcotice asupra psihicului uman.

În 1799, de pildă, la *Medical Pneumatic Institution* din Bristol, Tânărul doctor Humphry Davy a organizat o serie de experimente cu gaz ilariant (protoxid de azot, N₂O), descoperit cu vreo două decenii înainte de chimistul Joseph Priestley. Important este faptul că doctorul Humphry Davy (el însuși poet) a testat gazul euforizant pe un grup de voluntari, incluzând câțiva importanți scriitori

romantici: Samuel Taylor Coleridge și Robert Southey. S-a încercat includerea în grup și a poetului William Wordsworth. Doctorul era interesat de descrierile postintoxicare făcute de acești scriitori. Dar beneficiile au fost, evident, reciproce. Coleridge participa la experimentele doctorului Davy pentru a găsi – susține poetul – noi metafore pentru poezile sale.

60. Poeți englezi compunând versuri sub influența gazului ilariant.

Gravură de R. Seymour, 1829

Fiind influențat de experimentele englezului Humphry Davy, psihiatrul francez Jacques-Joseph Moreau (1804-1884) a făcut la rândul său experimente sistematice privind efectele unor plante psihotrope (măträgună, ciumăfaie, omag, cannabis) asupra sistemului nervos central. Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, psihiatri francezi Jean Colombier și François Doublet menționau unele stupefiante (anume opiumul) ca remedii ale nebuniei în lucrarea lor *Instruction sur la manière de gouverner les Insensés, et de travailler à leur guérison dans les Asyles qui leur sont destinés* (Paris, 1785).

Doctorul Moreau a vizitat Orientul Apropiat (1837-1840) și a început să folosească hașișul pentru studierea bolilor mintale. Specialiștii susțin că volumul său de „studii psihologice” (cum le-a numit el) *Du hachich et de l'aliénation mentale* (1846) conține

unele teze valabile și azi. În eseul său din 1851 *Du vin et du hashisch*, Charles Baudelaire amintea de această lucrare ca fiind „o recentă încercare de a folosi hașișul pentru vindecarea nebuniei”. „Nebunul care ia hașiș – explica Baudelaire – contractează o nebunie ce o alungă pe cealaltă și, când beția trece, adevărata nebunie, care e starea normală a nebunului, își regăsește împărăția, precum în noi rațiunea și sănătatea” (1, p. 28).

În perioada 1845-1849, dr. Jacques-Joseph Moreau a reușit să organizeze la Paris, în Hôtel Pimodan din Île Saint Louis, aşa-numitul *Club des hashichins*. Prototipul unui astfel de loc era cvasi-legendar. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea, călătorul venețian Marco Polo a popularizat în Europa legenda „Bătrânului din Munți”, Hasan ibn Sabbah – un înțelept persan care ar fi întemeiat la sfârșitul secolului al XI-lea o sectă islamică eretică, numită „a hașișinilor”. Membrii acestei societăți secrete trăiau într-o cetate invincibilă (Alamut, în nordul Iranului de azi), aflată într-o imensă grădină edenică. Un adevărat Paradis terestru. Ei erau îmbătați de „Bătrânul din Munți” cu o licoare pe bază de hașiș, „băutura care le lua mintile”, fiind apoi trimiși să-i ucidă pe adversarii politici și religioși ai stăpânului lor (550). Această poveste a creat și o falsă legendă etimologică, și anume că termenul *hașișin* ar fi dat naștere celui de *asasin*. Motivul narcomanului „Bătrân din Munți” a făcut carieră în literatura medievală. La jumătatea secolului al XIV-lea l-a preluat și Giovanni Boccaccio în *Decameronul* (628, I, 342). Figura cvasi-mitologică a „Bătrânului din Munți”, a „nebunului drogat”, se află în centrul unei nuvele fantastice (*Pergamentul diafan*, 1986) semnate de Ioan Petru Culianu (578).

La jumătatea secolului al XIX-lea, participanții la ședințele lunare de intoxicare cu hașiș din clubul parizian al hașișinilor erau mari scriitori și pictori francezi. O serie inegalabilă de artiști români: Charles Baudelaire, Théophile Gautier, Gérard de Nerval, Eugène Delacroix, Victor Hugo, Honoré Daumier, Alphonse Karr, Alexandre Dumas-tatăl, Honoré de Balzac și alții. Experimentele făcute în „clubul hașișinilor”, care au influențat în diferite grade operele participanților, sunt descrise în texte publicate ulterior, mai ales de Baudelaire și de Gautier.

Într-o seară de decembrie 1845, își aduce aminte Théophile Gautier, el a venit pentru prima dată la *Club des hashichins*. Într-o stare de extaz datorată drogului, dr. Moreau i-a înmânat o porție

de „dulceață de hașiș” (*dawamesk*), spunându-i: „Aceasta îți va fi dedusă din partea ta de Paradis” (230). Cu alte cuvinte, timpul petrecut în „Paradisul artificial” va fi scăzut din timpul rămas într-un iluzoriu „Paradis natural”. Această ecuație etico-escatologică va fi reluată mai târziu de Ernst Jünger. El resimte momentele de fericire datorate narcoticului ca fiind „un rapt prometeic”. Bilanțul întregii situații include și „vina” și „pocăința”, dar și „plata”. A trăi datorită narcoticelor, a te simți „ca și zeii”, nu este un dar gratuit. Este un preț care, într-un fel sau altul, „trebuie să fie plătit” (23, p. 18).

Și Adam și Eva au gustat din fructul *Copacului Cunoașterii*, „care crește în mijlocul Paradisului” (un fruct psihotrop, consideră mulți mitologi) (vezi 231). „Atunci li s-au deschis ochii la amândoî” și au devenit „la fel ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul”. Este și în acest caz, de „necuvenită” *cunoaștere paradiziacă*, un fel de „rapt prometeic” plătit cu vârf și îndesat. Adam și Eva au fost alungați din Paradis pentru că au trăit câteva momente „la fel ca Dumnezeu” (*Facerea III*, 1-24). Din punct de vedere etico-teologic, este culpa supremă, este „păcatul originar”. Este mitul etiologic care fundamentează întreaga doctrină iudeo-creștină a „căderii din Paradis” a condiției umane.

În perioada 1927-1934, doi doctori psihiatri germani, Ernst Joël și Fritz Fränkel, au inițiat și condus o serie de experimente sistematice cu narcotice într-o clinică din Berlin. Au invitat să participe la ele mai mulți intelectuali, printre care scriitorul Walter Benjamin, filosoful Ernst Bloch și alții. În 1926, înainte de începerea acestor experimente, Fritz Fränkel scria: „Este straniu faptul că, până acum, intoxicarea cu hașiș nu a fost studiată în mod experimental. Cele mai extraordinare descrieri ale beției cu hașiș îi aparțin lui Baudelaire în *Les Paradis artificiels*”.

Nu este deloc întâmplător faptul că Walter Benjamin a ales tocmai rândurile de mai sus ca *motto* la cunoscutul său text *Hașiș la Marsilia* (232, p. 255). Între decembrie 1927 și mai 1934 s-au desfășurat 12 astfel de ședințe, în care au fost experimentate intoxicari cu hașiș, opium și mescalină. Participanții și-au notat trăirile și impresiile. Aceste „protoocoale” au fost ulterior publicate (233). Textele scrise de Benjamin, „bazate pe fișele de observație ținute în timpul experimentelor”, „ar putea deveni – notează scriitorul german – un supliment foarte prețios la observațiile mele filosofice,

cu care sunt foarte intim înrudite, aşa cum, într-o anumită măsură, sunt înrudite chiar și experiențele mele sub influența drogului” (3, pp. 87-91, 132 ş.u., 148-151).

Beția de oxigen

Este posibil ca experimentele britanicului Humphry Davy să nu fi influențat doar pe un psihiatru francez, Jacques-Joseph Moreau, ci și pe un scriitor francez, Jules Verne. Într-o nuvelă mai puțin cunoscută, *Une fantaisie du docteur Ox*, publicată în 1872, Jules Verne simplifică în mod ingenios ecuația narcotică. Modificările neuropsihice nu sunt provocate de folosirea vreunui gaz narcotic (gaz ilariant, eter sau cloroform), ci pur și simplu de mărirea cantității de oxigen inspirat de oamenii unei comunități. Într-o mică și liniștită localitate din Flandra, lângă Bruges, doctorul Ox (probabil de la „oxigen”) construiește o uzină generatoare de oxigen, care descompune apa în părțile ei componente. O face sub pretextul instalării unui nou sistem de iluminare publică. Prinț-o rețea de conducte subterane, el reușește să crească sensibil cantitatea de oxigen din atmosfera micii localități. Se produc astfel modificări majore în comportamentul și starea de spirit a întregii comunități. „Acest gaz fără gust [oxigen pur], răspândit în mare cantitate în atmosferă – explică Jules Verne –, provoacă organismului, când este aspirat, tulburări dintre cele mai grave. A trăi într-un mediu saturat de oxigen înseamnă a fi excitat, supraexcitat.” Merită să transcriu aici comentariul laconic, dar precis al lui Ernst Jünger: „Prin concentrare devine deci «toxică» o substanță pe care o inhalăm cu fiecare inspirație” (23, p. 25). Paracelsus avea dreptate: *Sola dosis facit venenum*.

Flamanzii din micul oraș devin mai animați, mai exaltați, ba chiar mai excitați erotic, fără să fi băut ceva „care să stârnească asemenea exaltare”. Termenii folosiți de Jules Verne pentru descrierea acestei „beții colective de oxigen” sunt: „buimăceală”, „amețeală stranie”, „surescitare”, „exaltare extraordinară”, „ca o orgie”, „aerul era ca un vin”, care provoacă o „ciudată nervozitate”, o „nebunie furioasă”, de parcă mic-burghezii din acest târg ar fi „stăpâniți de diavol” sau de un „duh rău”. Nervozitatea colectivă se transformă în altercație, iar furia agresivă se materializează până la urmă

într-o declarație de război adresată comunității din orașelul învecinat. Doar explozia uzinei de oxigen pune capăt experimentului imaginat de doctorul Ox. Concluzia nuvelei este simplă: „Virtutea, curajul, talentul, spiritul și imaginația, toate aceste calități sau facultăți s-ar rezuma, la urma urmei, la o problemă de oxigen. Aceasta era teoria doctorului Ox. Dar noi avem dreptul să nu o acceptăm...” (234).

Am vorbit în prima secțiune a prezentei cărți despre intoxicațiile colective. E vorba de intoxicații (chiar dacă involuntare) ale unor întregi comunități, produse în Europa antică, medievală și premodernă. În nuvela *Une fantaisie du docteur Ox*, Jules Verne vorbește și el despre o intoxicație colectivă, dar una voluntară, provocată de un personaj. Totuși, ideea lui Verne (amestecarea aerului din atmosferă cu un gaz euforizant) este mai puțin verosimilă decât cea a lui Ioan Petru Culianu, de pildă, care a imaginat – în romanul inedit *Tozgrec* – un profesor care droghează populația unui întreg oraș prin presăratarea de praf de cocaină în apa potabilă a localității. Voi reveni asupra acestui subiect la capitolul despre I.P. Culianu.

Revenind la „beția de oxigen”, regăsim această idee și într-o carte a unui francez alsacian stabilit la București, Henri Stahl (1877-1942), specialist în grafologie și stenografie, tatăl lui H.H. Stahl și al Henriettei Yvonne Stahl, bunicul lui Paul H. Stahl. El a publicat în 1914 unul dintre primele romane științifico-fantastice din literatura noastră. Este vorba despre *Un român în lună*, subintitulat „roman astronomic”. De la Jules Verne („încântătorul copilăriei mele”, cum l-a definit autorul în prefața cărții), Henri Stahl a preluat nu numai ideea călătoriei omului „de la Pământ la Lună”, ci și pe aceea a „beției oxigenului”, cum și-a intitulat el un capitol al cărții.

În timp ce protagonistul „romanului astronomic” zboară spre Lună într-un „aerosfredel” (rachetă), atmosfera din interior se rarefiază. Astronautul pune câteva pastile în „aparatul producător de oxigen”, dar astfel cantitatea de oxigen crește peste limita normală. Starea de cvasi-ebrietate produsă astronautului (și papagalului Coco) este descrisă cu minuție științifică și detașare ludică: „Fu o clipă de nebunie curată. Ca sub stăpânirea beției alcoolului, vociferam cu aprindere tot mai tare, spunând cuvinte fără înțeles, gesticulând ca un dement. Întrerupeam apoi tiradele de nebun pentru a sări în picioare pe masă, urlând «Deșteaptă-te,